

۱۰ می، ۲۰۲۴

داکتر ناصر اوریا

چهلمین سالروز وفات علامه حبیبی

د افغانستان د یو رښتین علمي اتل او ملي شخصیت په یاد

علامه حبیبی به تاریخ نهم می ۱۹۸۴ در کابل چشم از جهان پوشید. علامه پوهاند عبدالحی حبیبی د افغانستان یو ستر تاریخ پوه، وتلی مستشرق، نامتو لیکوال او لوی مبارز وه چی په ۱۲۸۹ لمریز هجری کال کښی په قندهار کښی زیږیدلی او په ۱۳۶۳ لمریز کال (۹ می ۱۹۸۴)، په کابل کښی یی له نړی څخه سترگی پټی کړی. علامه حبیبی د فارسی او پښتو ژبو او ادبیاتو بلامنازعی متخصص او کارپوه وه. پوهاند حبیبی په لوړو علمی مقامونو کښی خدمت کړی او تر ۱۳۰ څخه زیات کتابونه او رسالی یی چاپ او له شپږسوه څخه زیاتی مقالی یی په پښتو او دری ژبو په بیلابیلو جرایدو او مجلو کښی نشرنوی .

علامه پوهاند عبدالحی حبیبی مؤرخ سترگ، نویسنده بزرگ، مستشرق معروف و مبارز نستوه در سال ۱۲۸۹ هجری شمسی در قندهار چشم به جهان گشوده و به تاریخ ۲۰ ثور ۱۳۶۳ هجری شمسی (۹ می ۱۹۸۴) در کابل چشم از جهان پوشید.

پوهاند حبیبی از مستشرقین و تاریخ نگاران معاصر افغانستان بود که به هر دو زبان دری و پشتو می نوشت. وی متخصص و استاد مُسلم زبان ها و ادبیات فارسی و پښتو بود. پوهاند حبیبی از سال ۱۳۰۴ تا ۱۳۶۳ هجری شمسی مسؤولیت ها و وظایف مهمی چون معلمی، مدیریت جریده "طلوع افغان"، ریاست پښتو ټولنه، استادی پوهنتون، ریاست پوهنځی ادبیات، نمایندگی دوره هفتم شورای ملی، ریاست انجمن تاریخ و مشاوریت وزارت اطلاعات و کلتور را به عهده داشت.

علامه عبدالحی حبیبی به عنوان یک محقق و دانشمند معتبر در کشورهای ایران، پاکستان، هند و آسیای میانه شهرت دارد. پوهاند حبیبی از نظر علمی تا درجه پوهاندی یا پروفیسوری در پوهنتون کابل ارتقا یافت و چندین سال پوهنتون کابل و سایر مجامع علمی و ادبی به عنوان استاد خدمات شایان و قابل قدر انجام داد. آثار، نوشته ها و تألیفات پوهاند عبدالحی حبیبی به بیشتر از ۱۳۰ جلد کتاب و رساله چاپ شده و قلمی می رسد.

تعدادی از کتاب ها و نوشته های پوهاند عبدالحی حبیبی:

۱. ادبیات جهان (فارسی)
۲. غزنه (مثنوی فارسی)
۳. تاریخ ادبیات پشتو
۴. تاریخ افغانستان در عصر تیموریان هند (فارسی)
۵. جوانمردان و عیاران (فارسی)
۶. اشعار و دیوان تیمورشاه افغان (فارسی)
۷. زرنج و احوال تاریخی آن (فارسی)
۸. تاریخ افغانستان بعد از اسلام (تاریخ به زبان فارسی)
۹. تاریخ سیاسی افغانستان در دو جلد (فارسی)
۱۰. روابط ادبی وادی سند با افغانستان
۱۱. جغرافیای تاریخی افغانستان
۱۲. تصحیح و ترتیب صد میدان خواجه عبدالله انصاری هروی

۱۳. نوشتن مقالات متعدد تاریخی و اجتماعی و سیاسی و ادبی (در حدود ششصد مقاله به زبان فارسی و پشتو در جراید و مجلات مختلف).

برخی تألیفات دیگر او عبارت‌اند از: مشاهیر ابدالیان، ده هزار لغت فارسی به پشتو، رساله افغانی و افغانیت، تاریخچه سبک‌های شعر پشتو، تاریخ ادبیات پشتو، تاریخ مختصر افغانستان، و زبان دو هزار سال قبل افغانستان یا مادر زبان دری. وی همچنین زین‌الخبار گردیزی، طبقات‌الصوفیه، و فضائل بلخ را تصحیح کرده است. کتاب‌شناسی ابوریحان بیرونی، و چهارمقاله درباره فردوسی (فردوسی پرچامقالی، اثر حافظ محمود شیرانی) نیز از ترجمه‌های او به فارسی است.

د زیات معلومات لپاره:

علامه پوهاند عبدالحی حبیبی (۱۲۸۹ لمریز - ۱۳۶۳ لمریز) د علامه حبیب الله کندهاري (حبو اخنزراده) په کورنی کې په قندهار کی زېږېدلی دی. لومړنی زده کړې یې د کور و کلي له دیني پوهانو څخه وکړی. په (۱۲۹۹ لمریز) کال د شالیمار په لومړني ښوونځي کې شامل او په ۱۳۰۴ لمریز کال کې د نوموړي ښوونځي برېلیک تر لاسه کوي او په همدغه کال (په ۱۵ کلنی کښی) همدې ښوونځي کې د ښوونکي سپېڅلي دنده پیل کړه.

د علامه حبیبی څخه تر یوسل و دېرش (۱۳۰) زیات چاپ شوي کتابونه را پاتې دي. په سلگونو مقالې او رسالې یې خپرې شوي او تر دوه سوو زیاتو ملي او نړیوالو علمي سېمینارونو او کنفرانسونو کې یې اغیزمن گډون کړې دی. د چاپ شویو کتابونو له جملې څخه یې د شیر پنځوسو څخه تر شپیتو کتابونو پورې د افغانستان د تاریخ او تاریخي جغرافیې په اړه دي، چې د بېلگې په توگه د افغانستان لنډ تاریخ (دوه جلد)، افغانستان بعد از اسلام (دوه جلد)، د پښتو ادبیاتو تاریخ (دوه جلد)، ادیان عصر کوشاني، افغانستان در عصر تیموریان، تاریخ شاهان صفاري، نومورکي مورخین، جغرافیایي تاریخي افغانستان، هنر عصر تیموریان، تاریخ مشروطیت در افغانستان او یو زیات شمېر نور یادولای شو.

په افغانستان کې د علامه حبیبی د زیاتو اثارو تر څنگ تاریخ قدیم افغانستان او افغانستان در مسیر تاریخ هم له هغو اثار څخه شمیرل کېږي چې بنسټیز اډانه یې د چاپیریال پر شتو او امکاناتو تکیه لري، چې د مرحوم استاد احمد علي کهزاد او مرحوم میر غلام محمد غبار په زیار لیکل شويدي . د دې سترو مورخینو تر څنگ یوشمیر نورو افغان مورخینو هم د علامه حبیبی پر قدم گامونه پورته کړيدي اوداسي تاریخي آثار یې تدوین کړي چې د افغانستان په تاریخ او تاریخ لیکنه کې ویاړلي ځایونه لري چې د ټولو را یادول په دې لنډه لیکنه کې شوني کار نه دی.

د علامه حبيبي د افغانستان لنډ تاريخ ، افغانستان بعد از اسلام ، د پښتو ادبياتو تاريخ ، سنگ نبشته ها و خطوط كهن افغانستان ، تاريخ مشروطيت در افغانستان، كابل شاهان، صفاريان او تر ۱۳۵ توكه زيات څيړنيز او بديع خپاره شوي اثار د افغانستان په تاريخ كې ارزښتمن او د شهرت لوړو پوړيو ته رسيدلي دي . حبيبي د يوه مبتكر مورخ په توگه داسې تاريخي اثار تاليف او خپاره كړل چې عملاً يې د مدنيتونو پر خپلواك منځ ته راتللو او د محيطي امكاناتو پر ارزښتمن تاثير، د تائيد او ترجيح اثار گڼلای شو.

علامه حبيبي د تاريخ مختصر افغانستان په خپرولو سره په حقيقت كې د افغانستان د پنځه زره كلن تاريخ پر له پسې رښتنې مسير روښانه كړ . او د پنځه زره كلن اوږد زماني واټن ټولې پېښې يې په خپل مبتكر استعداد گام پر گام داسې وڅيړلې او وودلې چې له يوې خوا يې د دې ليري زماني واټن يې حتى نيم كال هم پټ پرېښوداو له بلې خوا يې د هرې ادعا د ثبوت لپاره مطمئن او باوري اسناد وړاندي كړل او په دې ترتيب يې د افغانستان تاريخ هويت او عظمت نړيوالو سياسي او علمي كړيو ته جوت كړ.

په ۱۳۰۷ كال د طلوع افغان اخبار مرستيال او په كال ۱۳۱۰ ددغه اخبار مدير وټاكل شو. تر ۱۳۱۹ لمريز كاله پورې يې د طلوع افغان اخبار داوونيزې جريدې په بڼه په ډيره ښه توگه وچلاوه. ورسته كابل ته راغی او د پښتو ټولنی مشر وټاكل شو. په ۱۳۲۰ دپوهنې وزارت د مشاور او په ۱۳۲۴ كال د كابل پوهنتون د ادبياتو دپوهنځي دلمرني رييس په توگه وټاكل شو. ددغو دندو تر څنگ دپښتو ټولني رييس او دپښتو ادبياتو د تاريخ استاد هم وو.

د ۱۳۲۶ لمريز كال راپدېخوا د سياست په ډگر كې په فعاليت بوخت شو ، او د ملي شورادومي دورې وكالت ته راوکارو. بيا د لسو كالو وروسته چې په چمن كې افغان وكيل التجاره شو. په ۱۳۴۰ لمريز كال هيواد ته راستون شو خپلو پوهنيزو او علمي چارو ته يې دوام ورکړه. په كال ۱۳۴۴ كې د كابل پوهنتون رئيس او ورسته تر د ادبياتو د پوهنځي رئيس شو. په كال ۱۳۵۷ كې د علومو د اكاډمي مشاور او په ۱۳۵۹ كال كې د اطلاعاتو او كلتور وزارت د علمي مشاور په توگه دنده تر سره كړه. خدای بښلي حبيبي له سلو څخه زيات كتابونه ليكلي چې ۷۰ كتابونه يې په ايران ، پاكستان ، مصر او اورپاکي په پښتو، دري، عربي، اردو ، انگليسي ژبو چاپ شوي دي. له ۶۰۰ څخه يې زياتي ادبي، سياسي، تاريخي او ټولنيزي مقالې او رسالې ليكلي دي. استاد حبيبي د هيواد بهر او ننه په ۳۶ نړيواله سمینارونو كې برخه اخيستي ده او د افغانستان د فرهنگي غنا لپاره يې نه ستړي كېدونكي هلي ځلي او كار كړی. استاد حبيبي د ۱۳۶۳ كال د ثور د مياشتې په نولسمه چي د می د مياشتی

نهمی نیټی سره سمون خوری، د کابل په ښار کې له دنیا سترګې پټې کړي او هملته خاوروته وسپارل شو.

د علامه حبیبی ځینی آثار:

خلیلی نامه (مثنوی فارسی) ۱۳۳۴

شاعر هیرمند هارون خان افغان (فارسی) ۱۳۳۸

کتاب‌های گم شده تاریخ غزنویان ۱۳۳۸

روابط ادبی سند با افغانستان، ۱۳۳۷

نوی هارک ۱۳۳۷

تاریخچه بیداری سیاسی در افغانستان مسلسل در جریده آزاد افغانستان

تاریخچه ادبیات پښتو (فارسی) ۱۳۱۹

پښتانه شعرا (پښتو) ۱۳۲۰

پښتو څیرنی ترجمه پښتو از دارمستتر فرانسوی، ۱۳۲۵

تحقیقات راجع به پته خزانه (فارسی) ۱۳۲۴

تحقیقات راجع به ترجمان البلاغه رادویانی (فارسی) ۱۳۳۰

زبان دوهزار ساله افغانستان یا مادر زبان دری تحلیل کتیبه سرخ کوتل ۱۳۴۳

نگاهی به سلامان و اسبال جامی ۱۳۴۳

شاعرانه شه مولانا جلال الدین بلخی ۱۳۵۳

پښتو دتاریخ او لغت په رڼا کښی ۱۳۴۷

دپښتو ژبی او ادب موقف دمرکزی آسیا دخلکو په تمدنونوکی (پښتو، انگلیسی) ۱۳۵۶

آسمانی نغمی او لاهوتی سرودونه (پښتو) ۱۳۶۱

په شلمه پیری کی دافغانستان هنر (پښتو) ۱۳۵۸

نظری بر ادبیات پښتو (ترجمه از عربی) ۱۳۵۷

پښتو نثرته کرکتنه ۱۳۶۰

امیر کروره دودمان او ۱۳۶۱

پیر روشن ۱۳۵۳

انتخابی از حدیقه حکیم سنایی ۱۳۵۶

متون دری ۱۳۵۷

- دالبیرونی کتابشود ۱۳۵۲
- دپشتو ادب په تاریخ کی قصیده ۱۳۵۷
- در زمینه تاریخ و جغرافیا:
- تاریخ ادبیات پشتو جلد اول
- دوره قبل از اسلام (پشتو) ۱۳۲۵
- تاریخ ادبیات شعر جلد دوم از ابتدای اسلام تا هزارم هجری (پشتو) ۱۳۴۲
- مجمع الغرایب و مزار علوی در بلخ (فارسی)
- تاریخ افغانستان در عصر تیموریان هند (فارسی) انجمن تاریخ ۱۳۴۲
- مورخان گمنام افغانستان (پشتو) ۱۳۵۹
- مشاهیر ابدالیان پیش از احمدشاه (پشتو) ۱۳۱۹
- زرنج و احوال تاریخی آن (فارسی) ۱۳۶۴
- ملتان کا لودی شاهی خاندان (اردو لاهور) ۱۳۴۹
- افغانستان بعد از اسلام جلد اول (فارسی) ۱۳۵۷
- پشتو و لویگان غزنه تحقیق در تاریخ غزنه و ادبیات پشتو (فارسی) ۱۳۴۲
- رهنمای تاریخ افغانستان در کتب فارسی، عربی و اردو (فارسی) ۱۳۴۸
- تاریخچه مختصر ادبیات پشتو به عربی (قاهره) ۱۳۵۷
- تاریخ مختصر افغانستان ۲ جلد ۱۳۴۸
- تاریخ ادبیات پشتو صنف سوم فاکولته ۱۳۴۷
- تاریخ ادبیات پشتو صنف چهارم فاکولته ۱۳۴۷
- هفت کتیبه قدیم ۱۳۵۰
- تاریخچه خط در افغانستان ۱۳۵۰
- ظهیرالدین بابر (زندگی و شخصیت او) ۱۳۵۳
- پیش گپ (کرونولوجی افغانستان) (پشتو) ۱۵۳
- اصل خلجیان افغانی تهران ۱۳۴۹
- منابع ادبی تاریخ هنر کتاب سازی در عصر تیموریان (انگلیسی) ۱۹۷۹
- هنر عصر تیموریان (تهران) ۱۳۵۵
- دافغانستان لند تاریخ ۱۳۵۶

- تاریخ گویی به تعمیم در اشعار قدیم دری ۱۳۶۰
- تحقیق مرویات سنایی (تهران) ۱۳۵۶
- نام‌های برخی ایزدان عصر کوشانی و اثرهای باقی‌مانده آن در ادب وابسته افغانستان ۱۳۵۷
- ادیان عصر کوشانی (انگلیسی) ۱۳۵۹
- بابر در افغانستان (انگلیسی) ۱۹۸۰
- تاج کابلشاه در کعبه ۱۳۴۸
- مدرسه شاه شهید غرjestان و بنای مرقد سالار جلیل در کمیستان بلخ، تهران ۱۳۵۵
- تصحیح و تحشیه و تعلیق
- دیوان احمدشاه بابا (پشتو) ۱۳۲۰
- تذکره شعرای پشتو «پته خزانه» ۱۳۲۲، ۱۳۴۰، تهران، متن عکسی ۱۳۵۴
- طبقات ناصری ۲ جلد لاهور ۱۹۴۹، کابل ۱۳۴۳
- طبقات صوفیه «عبدالله هروی» ۱۳۴۹
- مرد میدان خواجه عبدالله انصاری ۱۳۴۲
- زین الاخبار گردیزی ۱۳۴۷
- فضایل بلخ تهران ۱۳۴۹
- سواد اعظم تهران ۱۳۴۸
- روضه الفریقین تالیف ابورجامومل ابن مسرور شاشی مروی متوفا ۵۱۷، تهران ۱۳۵۹
- فردوسی و شاهنامه ترجمه فارسی «فردوسی بر چهار مقالی» از شیرانی ۱۹۴۲
- تاریخ تلفظ و صرف پشتو کابل ۱۳۵۶
- سوات نامه خوشحال خان ۱۳۵۸
- زندگینامه ابن سینا «ترجمه دری» ۱۳۵۹
- شناخت نامه میا فقیرالله جلال آبادی ۱۳۵۹
- ترجمه پشتو زندگینامه سینا ۱۳۵۹
- شرح بیتین مثنوی (از مهردل خان شرقی) ۱۳۵۲
- کتاب‌شناسی البیرونی تهران ۱۳۵۲
- کتابهای علمی و اجتماعی
- جوانمردان و عیاران- فارسی ۱۳۲۱

- سررشته طریقت خواجهگان از جامی ۱۳۲۳
- تصوف - دری کابل ۱۳۴۶
- نسب و زادگاه سیدجمال الدین افغانی (فارسی) ۱۳۵۵
- خودی و بیخودی در اندیشه اقبال ۱۳۵۶
- دامیر شیرعلی فکری او سیاسی شخصیت ۱۳۶۰
- پنجاه مقاله حبیبی ۱۳۶۲
- دشوخ الاسلام عبدالله انصاری سیرت او شخصیت ۱۳۴۱
- منازل السایرین ۱۳۵۵
- آثار چاپ نائده
- ادبیات جهانی (فارسی)
- مدوجز افغانستان (مسدس فارسی) ۱۳۰۸
- درد دل (مثنوی فارسی) ۱۳۱۶
- پیام عصر (مثنوی فارسی) ۱۳۲۰
- لاله کهسار مجموعه آثار شعرای گمنام فارسی زبان افغانستان
- نوشته‌های من به زبان فارسی و پشتو مجموعه مقالات اجتماعی و یادداشت‌های تاریخی و آثار ادبی
- منثور و منظوم در سه جلد تاریخ سیاسی افغانستان ۲ جلد
- تصحیح و تحشیه و مقابله و تعلیق مذكر احباب نثاری بخاری (فارسی)
- افغان در تاریخ
- رساله قافیه جامی با مقدمه و تعلیق ۱۳۵۷
- موقف عرفانی جامی در پیوستگاه فلسفه و عرفان با ساینس
- پیام یعقوب لیث (به چهار زبان)
- تصحیح و مقابله و مقدمه اکبرنامه حمید کشمیری (فارسی) ۱۳۰۹
- روح این ابرمرد تاریخ شاد و بهشت مکانش باد.
- ناصراوریا * ۹ می ۲۰۲۳ - تکزاس